

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ УЧНІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Метою статті є розкриття деяких аспектів підготовки майбутнього вчителя до формування підприємливості учнів як наукової проблеми. Для досягнення мети у процесі дослідження було використано такі теоретичні та емпіричні методи: аналіз наукової літератури у площині дослідження; узагальнення й систематизація з метою виявлення стану розробленості означеного питання як наукової проблеми. У площині аналізу актуальних досліджень різноаспектно представлено напрями дослідження заявленої проблеми в науковому дискурсі. Для термінологічної чіткості внесено деякі уточнення щодо трактування ключового поняття «підготовка». Проблема підготовки майбутнього вчителя до формування підприємливості школярів розглядається як процес оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями й уміннями для успішного здійснення професійної діяльності, зокрема з формування в учнів підприємливості. Проаналізовано наукові студії, у яких порушуються питання підприємництва, підприємницької діяльності, формування підприємницької компетентності майбутніх учителів, підприємливості як ключової компетентності.

Ключові слова: майбутній учитель, підготовка, підприємливість, підприємництво, підприємницька компетентність, формування підприємливості учнів.

Постановка проблеми. У реальних ринкових умовах глобалізаційної трансформації суспільства загострюються питання якості освіти щодо формування соціально активної, творчої, підприємливої особистості, конкурентноспроможної, здатної до самостійного самовизначення й успішної самореалізації у сфері професійної діяльності, що відкриває нові можливості в забезпеченні якісно нового рівня фахової підготовки майбутнього вчителя, актуалізує необхідність його підготовленості до формування підприємливості учнів як продуцентів нових цінностей, ініціатив, нових ідей.

Сучасний учитель, керуючись нормативно-правовими документами (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, «Ключові компетентності для навчання упродовж життя (Європейські орієнтири)», «Європейський акт про малий бізнес», «План дій з навчання підприємливості на період до 2020 року», «Новий

план дій для Європи щодо розвитку навичок»), має забезпечувати простір для розвитку здібностей дітей, формування підприємливості як уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й держави; як здатність до підприємницького ризику (*Закон України «Про освіту», 2017*).

Аналіз актуальних досліджень. Проблема підготовки майбутнього вчителя загалом різноаспектно презентована в науковому дискурсі: фундаментальні питання теорії професійної освіти досліджено в роботах В. Кременя, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Пехоти, Л. Хомич, М. Ярмаченка та ін.; аспекти професійної підготовки фахівців у вищій школі представлено в розвідках А. Алексюка, Б. Андрієвського, С. Гончаренка, Н. Кічук, Л. Пермінової, В. Семиченко та ін.

Суттєвий інтерес викликають студії вітчизняних і зарубіжних учених у площині проблематики підприємництва, формування підприємницької компетентності майбутнього педагога, а саме: опрацювання концептуальних засад теорії підприємництва (В. Гартнер, П. Друкер, Д. Маклелланд, Ф. Уокер, Ф. Хайек, Р. Хизрич, Й. Шумпетер та ін.); теоретичних підходів до формування підприємницької компетентності (Г. Вельш, К. Гедуліді, Дж. Дірі, Л. Доті, О. Земка, Д. Лабро, В. Майковська, Р. Моборн, П. Рейнольдс, Г. Сміт, Л. Швейкарт та ін.); розкриття актуальних питань формування підприємницької компетентності учнівської молоді (М. Бойко, Г. Назаренко, Ю. Кулімова та ін.); майбутніх учителів (О. Земка, В. Кравець, М. Ляшенко, О. Семенов та ін.); формування ключової компетентності підприємливості й ініціативності в навчально-виховному процесі закладу загальної середньої освіти (І. Інгурян, Н. Куриш) тощо. Однак, попри загальну розробленість порушеної проблеми питання розгляду підготовки майбутнього вчителя до формування підприємливості учнів потребують ґрунтовного наукового опрацювання.

Мета статті полягає в розкритті деяких аспектів підготовки майбутнього вчителя до формування підприємливості учнів як наукової проблеми.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано такі теоретичні та емпіричні методи: аналіз наукової літератури у площині дослідження; узагальнення й систематизація з метою виявлення стану розробленості означеного питання як наукової проблеми.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що в фокусі нашого дослідження знаходиться питання підготовки майбутнього вчителя до формування підприємливості учнів. Для термінологічної чіткості вважаємо за необхідне, передусім, внести деякі уточнення щодо трактування ключового поняття «підготовка». Так, у довідкових виданнях поняття «*підготовка*» визначається як «запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності» (Івченко, 2006, с. 329).

В енциклопедично-педагогічній літературі підготовка характеризується як:

- «формування та збагачення настанов, знань і вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань» (*Педагогічний словник*, 2001);

- «сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, що дають змогу виконувати роботу в певній сфері діяльності» (*Российская педагогическая энциклопедия*, 1999).

При цьому, як слушно відзначає Н. Валько (Валько, 2020), підготовка є процесом, який відбувається в часі та просторі і здійснюється в закладах освіти за затвердженими заздалегідь програмами, планами, а її результат визначається поняттям «готовність», що є найважливішою умовою успішної реалізації особистості в певній діяльності (Валько, 2020, с. 44).

У ракурсі викладеного в контексті дослідження підготовку майбутнього вчителя до формування підприємливості школярів цілком правомірно розглядати як процес оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями й уміннями для успішного здійснення професійної діяльності, зокрема з формування в учнів підприємливості.

З таких позицій у площині порушеної проблеми присутній інтерес становлять наукові студії, у яких порушуються питання підприємництва, підприємницької діяльності, формування підприємницької компетентності майбутніх учителів, підприємливості як ключової компетентності тощо. Передусім, акцентуємо увагу на тому, що проблема формування підприємництва загалом є міждисциплінарною, а відтак, особливу цінність для нас мають фундаментальні наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних учених із зазначеної проблеми. Так, заслуговує на увагу робота О. Романовського «Теорія і практика підприємницької освіти в розвинутих зарубіжних країнах» (Романовський, 2003), де вченим

крізь призму зарубіжного досвіду аналізується феномен підприємництва як прояв таланту, неординарності, особливий вид творчості в галузі організації та реалізації процесу виробництва товарів і послуг, соціально-орієнтована сутність підприємницької освіти як складової економічного потенціалу суспільства, термінологічні ознаки, що вирізняють його з-поміж інших видів сучасної економічної діяльності. Нам імпонує позиція науковця щодо окреслення важливих проблем у системі освіти, пов'язаних із потребою людства в підприємницькій освіті:

- як ефективно запровадити в контекст освіти концепцію «підприємництва»;

- необхідно чітко розуміти, що ж таке є «підприємництво», як йому вчити і чому проблема навчання підприємництву є настільки важливою;

- необхідно визначитися, які вимоги висувають такі освітні програми до організації навчального процесу (починаючи з малого дитинства, середньої школи, включаючи заклади вищої освіти й закінчуючи системою перепідготовки та підвищення кваліфікації) і до рівня підготовки і компетентності викладачів (Романовський, 2003, с. 12).

Суттєвою вважаємо думку вчених щодо вагомості підприємництва як соціального феномену, що пояснюється його впливом на суспільні процеси через перебудову ціннісно-світоглядних позицій особистості, її психологічних налаштувань, позаяк основою цього особливого різновиду економічної діяльності, зорієнтованої на майбутнє, як зауважує Ю. Пачковський, є ділова активність людини, керованої особистими вигодами з урахуванням інтересів і стратегічних цілей конструктивного розвитку та взаємодії всіх суспільних сфер, що виражається в реалізації її творчих, інтелектуальних, організаційно-управлінських потенцій (Пачковський, 2004).

С. Юдакова (Юдакова, 2018), досліджуючи питання реалізації освітньої діяльності в педагогічному виші з підготовки студентів до формування в учнів підприємницької компетентності, наголошує на потребі суспільства в особистостях, сучасно освічених, моральних, підприємливих, цілеспрямованих, креативних, здатних самостійно й відповідально ухвалювати рішення в ситуаціях ризику, спроможних прогнозувати можливі наслідки свого вибору, здатних до співпраці й мобільності, які володіють динамізмом, конструктивністю та відповідальністю за своє життя, життя родини, долю країни (Юдакова, 2018, с. 213).

Солідарні з думкою вченої, що підготовка майбутніх учителів до формування в учнів підприємницької компетентності передбачає створення умов для розв'язання таких завдань:

- оволодіння знаннями про особливості підприємницької компетентності;
- осмислення рушіїв, цілісності процесу формування підприємницької компетентності, що реалізуються в умовах тих чи інших освітніх систем;
- оволодіння сучасними педагогічними технологіями на основі системного підходу до планування, організації й аналізу діяльності з формування підприємницької компетентності учнів (Юдакова, 2018, с. 214).

Вартісною у площині наукового дискурсу з порушеної проблеми є наукова розвідка О. Семеног (Семеног, 2019) щодо методичної підготовки майбутніх учителів-словесників до формування в учнів основ підприємливості та ініціативності. Ученою здійснено огляд наукових напрацювань щодо методичної підготовки майбутніх учителів-словесників до реалізації наскрізної змістової лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» на уроках української мови у старшій школі, формування в учнів однієї з ключових компетентностей з основ підприємливості та ініціативності. Науковиця відзначає, що впровадження наскрізної змістової лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» у навчальні предмети «українська мова» й «українська література» передбачає виконання міжпредметних навчальних проєктів, роботу учнів із різними джерелами інформації з метою формування умінь ясно й переконливо говорити, презентувати власні плани, чітко ставити завдання, планувати, розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення, брати на себе відповідальність, формувати моделі поведінки, необхідні для успішного розв'язання виробничих проблем. Такі вимоги потребують від учителів-словесників постійного особистісного і професійного розвитку й саморозвитку, що на етапі навчання в закладах вищої педагогічної освіти забезпечується, зокрема, введенням до професійно орієнтованих, методичних дисциплін тем «Ключові компетентності школяра Нової української школи» (Семеног, 2019, с. 133).

І. Інгурян та Н. Куриш, автори публікації «Формування ключової компетентності підприємливості та ініціативності у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу» (Інгурян & Куриш, 2016), зауважують, що підприємлива особистість наділена творчим потенціалом, здатністю до інновацій і готовністю ризикувати, а також

планувати та керувати проєктами для досягнення поставленої мети. Це, за твердженням авторів, допомагає людині зрозуміти сутність власної діяльності та не упустити можливості досягти чогось, а також є фундаментом для оволодіння конкретними навичками та знаннями, властивими тим, хто займається соціальною або комерційною діяльністю.

Ми погоджуємося з думкою дослідниць, що «перед учителем, який формує компетентність підприємливості й ініціативності, стоїть завдання підготувати учнів до самостійності у здобутті знань та вмінь. Він є організатором та співвиконавцем процесу навчання через пізнання учнями довколишньої дійсності. Учитель підтримує розвиток учасників занять, дбає про розвиток їхньої вправності, відчуття власної гідності, готує до діалогу в неоднорідному середовищі та співпраці в колективі. Учитель упорядковує інформацію, турбується про відчуття безпеки, водночас заохочуючи до нового досвіду, що сприймається як виклик та наука і можливість удосконалити вміння» (Інгурян & Куриш, 2016, с. 102).

Існує думка (Гуменюк, 2019), що необхідною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти є формування їх підприємницької компетентності. При цьому відзначається, що в початковій школі розвиток в учнів підприємницьких якостей пов'язаний не тільки з отриманням економічних знань, але й може відбуватися у змісті інтегрованих уроків із різних дисциплін, а отже, вбудований в усю систему навчання та виховання. Відповідно, професіограма вчителя початкових класів повинна вміщувати аналогічні якісні характеристики його вмінь та педагогічних настанов, орієнтованих на формування в учнів основ підприємницької компетентності (Гуменюк, 2019, с. 54).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, підготовка майбутнього вчителя до формування в учнів підприємливості є актуальною проблемою наукового дискурсу. Вона передбачає оволодіння вміннями розробляти відповідні програми, форми, методи і прийоми організації зазначеного процесу. При цьому успіх зумовлюється глибоким осмисленням і прийняттям студентами значущості компетентності підприємливості як особистісної якості сучасної людини, засадами якої є настанова на постійний пошук нових можливостей за межами наявних ресурсів, результатом чого є створення та реалізація суб'єктивно нових ідей, технологій та соціальних проєктів, набуття досвіду саморозвитку у визначеному напрямі професійно-педагогічної діяльності. *Перспективи подальших наукових*

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
розвідок пов'язуємо з опрацюванням педагогічних умов підготовки
майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших
школярів в освітньому процесі педагогічного коледжу.

ЛІТЕРАТУРА

- Валько, Н. В. (2020). *Система підготовки майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін до застосування STEM технологій у професійній діяльності* (дис. ... док. пед. наук). Класичний приватний університет, Запоріжжя (Valko, N. V. (2020). *System of preparation of future teachers of natural and mathematical disciplines for application of STEM technologies in professional activity* (DSc thesis). Classical private university, Zaporizhzhia).
- Гуменюк, І. (2019). Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців педагогічного профілю. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 26, Ч. 1, 52-57. Режим доступу: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-26-1> (Humeniuk, I. (2019). Formation of entrepreneurial competence of future pedagogical specialists. *Pedagogical education: theory and practice*, 26, Part 1, 52-57. Retrieved from: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-26-1>).
- Закон України «Про освіту» (2017). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Law of Ukraine "On Education" (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>).
- Івченко, А. О. (2006). *Тлумачний словник української мови*. Харків: Фоліо (Ivchenko, A. A. (2006). *Explanatory dictionary of the Ukrainian language*. Kharkiv: Folio).
- Унгурян, І., & Куриш, Н. (2016). Формування ключової компетентності підприємливості та ініціативності у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 2, 99-102 (Unguryan, I., & Kurish, N. (2016). Formation of key competence of entrepreneurship and initiative in the educational process of a secondary school. *Pedagogical innovations: ideas, realities, perspectives*, 2, 99-102).
- Пачковський, Ю. Ф. (2004). *Підприємництво як предмет соціопсихологічного дослідження* (автореф. дис. ... д-ра. соціол. наук). Інститут соціології НАН України. Київ (Pachkovsky, Yu. F. (2004). *Entrepreneurship as a subject of socio-psychological research* (DSc thesis abstract). Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv).
- Професійна освіта: словник* (2000). Київ: Вища школа (Vocational education: dictionary (2000). Kyiv: Higher School).
- Педагогічний словник* (2001). Київ: Педагогічна думка (Pedagogical Dictionary (2001). Kyiv: Pedagogical thought).
- Российская педагогическая энциклопедия* (1999). Москва: Большая Российская энциклопедия (Russian Pedagogical Encyclopedia (1999). Moscow: The Great Russian Encyclopedia).
- Семенов, О. М. (2019). Методична підготовка майбутніх учителів-словесників до формування в учнів основ підприємливості та ініціативності. *Фізико-математична освіта*, 3 (21). URL: <http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/> (Semenog, O. M. (2019). Methodological preparation of future teachers of vocabulary for the formation of students' foundations of entrepreneurship and initiative. *Physical and mathematical education*, 3 (21). Retrieved from: <http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>).

Юдакова, С.В. (2018). Подготовка будущих учителей к формированию у учащихся предпринимательской компетентности. *Материалы Международной научно-практической конференции «Идеи В. А. Сухомлинского в теории и практике (к 100-летию со дня рождения выдающегося педагога-гуманиста В. А. Сухомлинского)»*. Чебоксары. URL: <https://phsreda.com/e-publications/e-publication-12.pdf> (Yudakova, S. V. (2018). Preparing future teachers for the formation of students' entrepreneurial competence. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "Ideas of V. A. Sukhomlinsky in Theory and Practice (to the 100th anniversary of the birth of the outstanding teacher-humanist V. A. Sukhomlinsky)"*. Cheboksary. Retrieved from: <https://phsreda.com/e-publications/e-publication-12.pdf>).

SUMMARY

Makaruk Olga. Preparing future teachers for the formation of student entrepreneurship as a scientific problem.

The aim of the article is to reveal some aspects of preparing a future teacher for the formation of student entrepreneurship as a scientific problem. To achieve the goal in the research process the following theoretical and empirical methods were used: analysis of scientific literature in the field of research; generalization and systematization in order to identify the state of development of this issue as a scientific problem. In the field of analysis of current research, the directions of research of the stated problem in the scientific discourse are presented in various aspects. For the sake of terminological clarity, some clarifications have been made on the interpretation of the key concept of "training". The problem of preparing future teachers for the formation of entrepreneurship of students is seen as a process of mastering personal competencies, general scientific, professional knowledge and skills for successful professional activity, in particular, formation of entrepreneurship in students. The scientific studies in which the issues of entrepreneurship, entrepreneurial activity, formation of entrepreneurial competence of future teachers, entrepreneurship as a key competence are raised and analyzed. Emphasis is placed on the importance of entrepreneurship as a social phenomenon, which is explained by its impact on social processes through the restructuring of values and worldviews of the individual, his psychological attitudes; on the needs of society in individuals, modernly educated, moral, enterprising, purposeful, creative, able to make independent and responsible decisions in risk situations, able to predict the possible consequences of their choices, capable of cooperation and mobility, with dynamism, constructiveness and responsibility for their lives, family life, the fate of the country. It is generalized that preparation of the future teacher for the formation of entrepreneurship in students is an urgent problem of scientific discourse. It involves mastering the skills to develop appropriate programs, forms, methods and techniques for organizing this process. The success is due to deep understanding and acceptance by students of the importance of competence of entrepreneurship as a personal quality of a modern man, the principles of which are guidelines for constant search for new opportunities beyond available resources, resulting in the creation and implementation of subjectively new ideas, technologies and social projects, experience of self-development in a certain direction of professional and pedagogical activity. Prospects for further research are associated with development of the pedagogical conditions for the preparation of future teachers for the formation of entrepreneurship of junior students in the educational process of the Pedagogical College.

Key words: future teacher, training, entrepreneurship, entrepreneurial competence, formation of students' entrepreneurship.